

Talouden kasvuvauhti vuosina 2009–2028

Pasi Sorjonen
Ennustepäällikkö

ETLA

Neljä tutkimuslaitosta (ETLA, PT, PTT ja VM) pyydettiin esittämään Jyväskylän kesäseminaarissa (11.6.2008) oma perusteltu arvionsa Suomen talouden keskimääräisestä kasvutahdista seuraavan kahden vuosikymmenen aikana – vuosina 2009–2018 ja 2019–2028. Molemmille jaksoille pyydettiin kvantitatiivinen arvio seuraavista asioista: (1) Kuinka nopeasti henkeä kohden laskettu BKT kasvaa keskimäärin reaalisesti vuodessa ao. jaksoina? (2) Kuinka nopeasti työn tuottavuus kasvaa? (3) Kuinka paljon Suomessa tehdään tutkimus- ja kehitystyötä keskimäärin suhteessa bruttokansantuoteseen? Tämä kirjoitus tiivistää Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen arviot esitettyihin kysymyksiin.

Talouden pitkän aikavälin ennustaminen on haastavaa puuhaa

Jos 20 vuotta sitten olisimme yrittäneet ennustaa kahden viimeksi kuluneen vuosikymmenen tärkeimpiä tapahtumia, huomaisimme nyt oleemme pahasti väärässä. Niin nopeasti ja varsin odottamattomasti maailma muuttui vuoden 1988 jälkeen monilla elämän osa-alueilla.

Berliinin muuri kaatui ja Neuvostoliitto hajosi. Suomi ajautui tunnetuin seurauksin syvään lamaan rahoitusmarkkinoiden vapautumisen ja idän kaupan romahtamisen jälkeen, ja koki muun muassa vaikean pankkikriisin ja massatyöttömyyden. Monia nykyisin arkipäiväisiä kulutustavaroita, kuten vaikkapa cd-levyjä ja dvd-levyjä, ei ollut saatavilla. Tietokoneet olivat nykymittapuun mukaan alkeellisia ja kannettavat tietokoneet olivat vasta tulossa. Siitäkään ei ollut merkkejä, että matkapuhelimet saavuttaisivat kaikkialla maailmassa nykyisen merkityksensä ihmisten elämässä, saati sitten, että niiden ja viestintäteknologian suunnittelusta ja valmistamisesta tulisi yhtäkkiä Suomen keskeinen vientiala ja Nokiasta yksi maailman tunnetuimpia tuotemerkkejä. Globalisaatiosta, kehittyvien talouksien noususta ja työn uudelleen jakautumisesta maailmassa alettiin puhua vasta paljon myöhemmin. Useimmat meistä eivät luultavasti olisi arvanneet, että nykyisen euroalueen maat siirtyisivät käyttämään yhteistä valuuttaa. Viralliset ennusteet aliarvioivat selvästi myös Suomen väestökehityksen, sillä kasvavaa maahanmuuttoa ja eliniän pidentymistä ei osattu odottaa.

Kahden vuosikymmenen talouskehityksen arvioiminen edes summittaisesti oikein on monin verroin haasteellisempaa kuin lyhyen aikavälin suhdanteiden ennustaminen, joka ei sekään ole aina helppoa. On varmaa, että seuraavan 20 vuoden aikana maailmalla ja Suomessa tapahtuu joukko suuria muutoksia, joita emme nyt kykene ennakoimaan. Niin pitkän ajan kuluessa talouksien rakenteet ehtivät muuttua ja uudet toimialat nousta. Koska tulevaisuus on näin pitkällä aikajänteellä varsin huonosti ennustettavissa, kannattaa oikeastaan puhua talouden pitkän aikavälin ennusteiden sijaan ennemminkin tulevaisuuden skenaarioista tai projektioista, joilla yritetään hahmottaa karkeitä kehityssuuntia.

Vaihtoehtoiset skenaariot

Suomen talouden kehitystä värittää lähivuosisikymmenten aikana ainakin kaksi tiedossa olevaa tai oletettua voimaa. Ensimmäinen voima on globalisaation jatkuminen. Sen ansiosta maailmantalouden kasvu jatkuu keskimäärin tavanomaista ripeämpänä ja nimenomaan kehittyvät taloudet ovat tuon kasvun todelliset moottorit. Yksinomaan Aasiassa on kaksi valtavaa ja ripeästi kasvavaa taloutta, Kiina ja Intia, joiden yhteenlaskettu runsaan 2 miljardin henkilön väestö takaa kotimarkkinoille huikean kasvupotentiaalin pitkäksi aikaa. Myös Venäjä, EU:n uudet jäsenmaat ja joukko pienempiä Aasian maita tavoittelevat innolla teollistuneiden maiden elintasoja. Kaikki tämä pitää maailmantalouden aktiviteetin vireänä siinäkin tapauksessa, että teollistuneiden maiden talouskasvu jää melko tavanomaiseksi.

Suomen kannalta globalisaatio on hyvä asia, sillä maailman kysyntä pysyy vahvana. Sen ansiosta Suomella on kysynnän puolesta pitkällä-

kin aikavälillä periaatteessa hyvät edellytykset vientimäärien ripeään kasvattamiseen. Se, kuinka suuren palan kykenemme maailman kysynnästä itsellemme nappaamaan, riippuu omista resursseistamme ja kilpailukyvyvystämme.

Toinen merkittävä voima on väestön ikääntyminen. Suuret suomalaiset ikäluokat siirtyvät seuraavien vuosikymmenten aikana eläkkeelle. Eläkeläisten osuus väestöstä kasvaa ja huoltosuhde heikkenee, kun jokaista työllistä kohden on aikaisempaa enemmän työmarkkinoiden ulkopuolella olevia. Nuoret työmarkkinoille astuvat ikäluokat ovat pienempiä kuin työmarkkinoilta poistuvat ikäluokat, joten työvoima uhkaa vähentyä reilusti. Työvoimapula olisi tietenkin huono asia koko talouden kannalta, sekä yksityisen että julkisen sektorin, mutta aivan erityisesti se voisi rajoittaa vientiyritysten mahdollisuuksia kilpailla kansainvälisillä markkinoilla ja siten heikentää talouden kasvukykyä. Tarve saada Suomeen lisää koulutettuja maahanmuuttajia on kova.

Talouskasvu voidaan esittää teknisesti työpanoksen määrän ja työn tuottavuuden muutosten summana. Viime vuosikymmeninä Suomen talouskasvu on ollut pääasiassa työn tuottavuuden paranemisen ansiota, sillä tehtyjen työtuntien määrän trendi on ollut laskeva. Miten työn tuottavuus ja tehdyt työtunnit kehittyvät seuraavan 20 vuoden aikana? Varmuudella voidaan sanoa vain, että kummankin kasvun osatekijän kehitys on epävarma. Työn tuottavuuden koheneminen pysyy epäilemättä tärkeimpänä talouskasvun lähteenä, mutta sen tulevaa kohenemistä ei tiedetä. Työtuntien määrään vaikuttavista tekijöistä eläkkeelle siirtyvien ja työmarkkinoille tulevien nuorten määrät näyttäisivät olevan verraten hyvin ennustettavissa, kun taas maahanmuuton vilkkautta on vaikeampi ennakoita.

Edellä kuvatuista lähtökohdista – globalisaatio etenee ja väestö ikääntyy – laadimme ETLAssa kolme erilaista skenaariota Suomen talouskehitykselle vuosina 2009–2028. Ensimmäinen skenaario, jota voi kutsua nimellä ”Perushyvä”, olettaa että työn tarjonta ei käännykään dramaattiseen laskuun. Työvoiman tarjonnan aleneminen pysähtyy, koska Suomeen muuttaa joka vuosi noin 12500 ulkomaalaista (5000–7000 työntekijää perheenjäsenineen) enemmän kuin virallinen väestöennuste olettaa. Työvoiman tarjonta ei näin ollen rajoita talouden kasvukykyä. Huomattakoon, että viime vuosina maahanmuutto on selvästi vilkastunut ja Tilastokeskuksen väestöennusteet ovat systemaattisesti aliarvioineet sen.

Toista skenaariota voi kutsua nimellä ”Tarjontarajoite”. Tässä projektiossa oletetaan, että virallinen väestöennuste toteutuu. Työn tarjonnan väheneminen aiheuttaa kapasiteettiongelmia ja rajoittaa tuotannon kasvumahdollisuuksia. Rahkeet eivät riitä enempien tilausten ottamiseen ja tuotannon kasvattamiseen, vaikka vienti muuten vetäisi vahvana jatkuvan kansainvälisen kysynnän ansiosta.

Kolmannen skenaarion pohjana on edellä kuvattu vaihtoehto 2, mutta nyt tuotannon kasvattamista rajoittavat työpanoksen ohella myös eräät muut tekijät. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi energian ja muiden raaka-aineiden saatavuuden vaikeutuminen sekä niiden hinnan merkittävä kohoaminen. Muun muassa ilmastopolitiikka ja päästökauppa voivat nostaa energian hintaa ja heikentää teollisuuden kilpailukykyä. Tätä skenaariota kutsutaan nimellä ”Ekorajoite”.

Kuvatuista kolmesta vaihtoehdosta pidämme todennäköisimpänä skenaariota 2. Se voidaan mieltää myös kakkos- ja kolmosvaihtoehtojen yhdistelmäksi, jossa väestökehitys on

maahanmuuton vuoksi virallista väestöennustetta parempaa, mutta vastaavasti energian saanti- ja/tai hintaongelmat estävät tuotantomäärien (kannattavaa) kasvattamista.

Miltä näyttää?

ETLAn pitkän aikavälin kasvulaskelmat on tehty samalla kysyntälähtöisellä mallilla, jota käytetään suhdanne-ennusteiden tuottamiseen. Kysyntäpohjainen lähestymistapa on luonteva, koska globalisaation odotetaan pitävän maailmantalouden kasvun tavanomaista ripeämpänä ja koska Suomi on maailmantalouden vaihteluille herkkä avoin talous. Kokonaistaloudellinen malli tuottaa sisäisesti johdonmukaisella apparaatilla arviot tuottavuuden paranemiselle ja työvoimataseelle, ja sen avulla voidaan tarkistaa, että keskeiset tasapainomuuttujat (kuten esimerkiksi vaihtotase ja eri sektoreiden rahoitusasemat) pysyvät järkeissä rajoissa.

Oheinen taulukko esittää tärkeimmät tulokset. Talouden keskimääräiseksi vuosikasvuksi jaksoilla 2009–2018 ja 2019–2029 arvioidaan parhaassa vaihtoehdossa (Perushyvä) 2,8 prosenttia ja 2,5 prosenttia, ja todennäköisimpänä pidetyssä kultaisen keskitien vaihtoehdossa (Tarjontarajoite) 2,6 prosenttia ja 2,2 prosenttia. Kasvu olisi siis varsinkin jälkimmäisellä periodilla selvästi hitaampaa kuin mitä tähän saakka on pidetty talouden potentiaalisena kasvutahtina. Huonossa vaihtoehdossa (Ekorajoite), jota tässä ei kommentoida sen yksityiskohdaisemmin, talouskasvu jää kummallakin periodilla keskimäärin 2,0 prosenttiin.

Työn tuottavuus paranee kahdessa ensimmäisessä vaihtoehdossa yhtä ripeästi, 2,4–2,5 prosenttia vuodessa. Tuottavuuden paranemista vauhdittavat monet tekijät. Olemassa olevien teknologioiden (esimerkiksi tietotekniikka) hy-

BKT:n vuosimuutos, % keskimäärin

	Perus- hyvä	Tarjonta- rajoite	Eko- rajoite
2009–2018	2,8	2,6	2,0
2019–2028	2,5	2,2	2,0
2009–2028	2,7	2,4	2,0

BKT:n vuosimuutos per capita, % keskimäärin

	Perus- hyvä	Tarjonta- rajoite	Eko- rajoite
2009–2018	2,2	2,2	–
2019–2028	1,9	1,9	–
2009–2028	2,0	2,0	–

Työn tuottavuuden muutos, % keskimäärin

	Perus- hyvä	Tarjonta- rajoite	Eko- rajoite
2009–2018	2,4	2,4	–
2019–2028	2,5	2,5	–
2009–2028	2,4	2,4	–

väksikäyttö paranee. On kuitenkin vaikea sanoa, kuinka paljon tällaista ”ilmaista” kiinnikuromisvaraa on jäljellä. On varmaa, että tekninen kehitys jatkuu – siitä huolimatta, että suuret ikäluokat jäävät eläkkeelle. Investointitavaroiden laatu paranee. Investoinnit ovat aikaisempaa enemmän työvoimaa korvaavia. Tuotekehitysmenojen arvioidaan kohoavan bruttokansantuotetta nopeammin. Talouden rakennemuutos jatkuu – moderniin teknologiaan panostavat toimialat ja yritykset nousevat ja osa vanhoista kuihtuu. Kansalaisten keskimääräinen koulutustaso ja koulutuksen laatu kohoavat edelleen. Kaikkein heikoimmin koulutettuja poistuu työvoimasta ja paremmin koulutettua ainesta tulee tilalle. Tämä tukee työn tuottavuuden paranemista, mutta on epäselvää, kuinka kauan.

Työn tuottavuuden kohentamisen tärkeydestä on puhuttu julkisuudessa melko lyhyen aikaa. Julkinen sektori on vasta vähitellen totuttautumassa ajatukseen, että myös sen pitäisi kyetä käyttämään resurssejaan tehokkaasti. Käynnissä on useita julkisen sektorin tuottavuusohjelmia, jotka kantavat ennen pitkää hedelmää. Asenteiden muuttuminen vie aikaa, mutta vähitellen omaksutaan uusia toimintatapoja. Kuntien määrä vähenee ja kuntakoko kasvaa. Julkinen sektori ostaa nykyistä enemmän palveluita yksityiseltä sektorilta, koska kansantalouden vähenevä työvoima ei enää salli kaiken tekemistä itse. Se helpottaa tuotannon ja tuottavuuden mittaamista, joka julkisessa palvelutuotannossa on osoittautunut ongelmalliseksi.

Talouden kasvutahti on siis suuremman maahanmuuton ja työpanoksen vuoksi ripeämpää skenaariossa ”Perushyvä” kuin skenaariossa ”Tarjontarajoite”. Järjestys muuttuu, kun tarkastellaan BKT:n muutosta per asukas. Silloin nämä kaksi vaihtoehtoa tuottavat saman tuloksen, BKT asukasta kohden lisääntyy 2,2 prosenttia vuosina 2009–2018 ja 1,9 prosenttia vuosina 2019–2028. ”Perushyvä”-vaihtoehdossa väestö kasvaa enemmän ja asukasta kohden laskettuna kansantuotteen lisäys jää yhtä suureksi kuin vaihtoehdossa ”Tarjontarajoite”.

Tarkastellaan vielä lopuksi, millaisia talouden kehityskulkuja edellä kuvatun ”Tarjontarajoite”-vaihtoehdon ja siitä esitettyjen numeroarvioiden taakse kätkeytyy seuraavan 20 vuoden aikana.

Ikääntyminen pienentää työn tarjontaa ja työllisten määrä kääntyy loivaan laskuun. Työttömyysaste puolittuu. Vahva kansainvälinen kysyntä ja puute työvoimasta pitävät investoinnit kasvussa ja talouden investointiasteen vakaana. Teollisuustuotanto lisääntyy muuta tuo-

tantoa nopeammin, joten sen osuus kokonais-
tuotannosta kohoaa. Tämä on hieman kummal-
lista, sillä yleensä kehittyneissä talouksissa ha-
vaitaan käyvän juuri päinvastoin, kun palvelui-
den merkitys kasvaa. Julkisen palvelutuotannon

osuus pienenee. Veroaste kohoaa ja julkisen
talouden ylijäämä supistuu, mutta ei käänny
alijäämäksi. Kotitalouksien säästäminen lisään-
tyy. Vaihtotaseen ylijäämä kutistuu. □